

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica XII (2014)

Robert Kłaczyński

Republika Czeczenii – sukces czy porażka rosyjskiej polityki wewnętrznej?

Wprowadzenie

Po tragicznej w skutkach pierwszej interwencji rosyjskiej w Czeczenii w latach 1994–1995 niewielu ekspertów spodziewało się sukcesu drugiej próby przywrócenia rosyjskiego porządku konstytucyjnego w republice, jaka miała miejsce w 1999 roku. Pretekstem do rozpoczęcia interwencji zbrojnej był atak islamskich radykałów pod dowództwem A. Chataba i Sz. Basajewa na Dagestan. Początkowo operacja rosyjskich sił zbrojnych objęła tereny nizinne do rzeki Terek. Z czasem została również zaatakowana stolica republiki, miasto Grozny, które w wyniku przeprowadzonych działań bojowych zostało praktycznie doszczętnie zniszczone. W miarę upływu czasu walki przeniosły się do górskiej części Czeczenii. Wykorzystując przewagę techniczną, doświadczenia zdobyte w toku pierwszej „czeczeńskiej kampanii”, mając wsparcie pewnej części czeczeńskich elit, Rosjanie uporali się bojownikami, którzy zostali zmuszeni do przejścia w fazę wojny nieregularnej¹. Czeczeńskie kierownictwo z A. Maschadowem i Sz. Basajewem na czele zachowywało jeszcze przez kilka lat pewne możliwości wojskowe, z czasem jednak, wskutek umacniania się władzy klanu kadrowych oraz coraz większej penetracji struktur państwa podziemnego, zmuszone zostało do ograniczenia prowadzonych działań bojowych. Coraz częściej bojownicy czeczeńscy zaczęli posługiwać się terroryzmem jako narzędziem walki. Przeprowadzone przez nich operacje terrorystyczne w Moskwie oraz Biesłanie nie przyniosły, poza nagłośnieniem problemu czeczeńskiego, pożądaných efektów. Przede wszystkim pozbawiły czeczeńskie podziemie zbrojne oparcia w państwach zachodnich, które zaczęły w coraz większym stopniu dystansować się od miejscowych islamistów. Po śmierci A. Maschadowa w 2005 roku, do której doszło w wyniku operacji rosyjskich sił specjalnych, miejscowe podziemie zbrojne zaczęło w coraz większym stopniu oddalać się od koncepcji walki o niepodległość w kierunku

¹ Szerzej o blisko 300-letniej historii konfliktu rosyjsko-czeczeńskiego S. Ciesielski, *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, Wrocław 2003; Ch. King, *Widmo wolności. Historia Kaukazu*, Kraków 2010; Z. Czarnota, Z. Moszumański, *Czeczenia 94–95*, Warszawa 1995.

pozycji radykalnie islamskich. Efektem tego było utworzenie w 2007 roku Emiratu Kaukaskiego, na czele którego stanął jeden z ostatnich czeczeńskich komendantów polowych pamiętających jeszcze czasy pierwszej rosyjskiej interwencji Doku Umarow: „koncepcja stworzenia niepodległej Czeczenii zastąpiona została wizją zjednoczonego islamem pankaukaskiego państwa obejmującego cały rosyjski Kaukaz Północny”². Według Ch. Kinga:

Partyzanci nauczyli się też mówić o tej wojnie językiem bojowników islamskich z innych konfliktów i terminologią z wcześniejszych epok. Takie strony jak kavkazcenter.com – jeden z ważniejszych kanałów komunikacji z resztą świata – konsekwentnie stosowały islamskie słownictwo z napisanych 150 lat temu listów Szamila. Zamiast o Rosjanach webmasterzy mówili o niewiernych – kafirach. Zamiast o prorosyjskich Czeczenach o obłudnikach – munafikach. Ofiary po stronie czeczeńskiej były zawsze męczennikami – szahid³.

Większość dowódców polowych, którzy rozpoczęli działania bojowe przeciwko rosyjskim wojskom oraz siłom bezpieczeństwa, nie żyje lub też przebywa na emigracji poza granicami Federacji Rosyjskiej. W obliczu rosyjskiej przewagi militarnej oraz narastania fundamentalizmu islamskiego nie odgrywają oni praktycznie żadnej roli⁴. W zasadzie jedynym współcześnie znanym na Zachodzie przedstawicielem czeczeńskiej myśli narodowej pozostaje A. Zakajew, który wydaje się być coraz bardziej sceptyczny wobec możliwości realizacji sformułowanych jeszcze w okresie rządów Dż. Dudajewa politycznych postulatów. Nie brak również głosów o prowadzonych przez niego rozmowach z obecnym kierownictwem czeczeńskim dotyczących możliwości powrotu do republiki oraz objęcia przez A. Zakajewa stanowiska w oficjalnych strukturach. Wojna w Czeczenii wyraźnie wygasa, coraz rzadziej słychać o prowadzonych starciach zbrojnych, a jeśli już, to na niewielką skalę⁵.

² Cyt. za: M Słowikowski, *Północnokaukaskie wyzwania Rosji: nowa polityka rządu federalnego*, [w:] *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych. Władza, elity, przywództwo*, red. T. Bodio, t. 6, Warszawa 2012, s. 232, zob. *Oficjalny reliz zajawienia Amira Dokki Umarowa o prawozgłoszeniu Kawkaskowo Emiratu*, www.kavkazcenter.com (21.02.10); *Amir Amirata Kawkaz Dokku Umarow: Otwiety na waprosy*, www.kavkazcenter.com (15.04.12); *Jewkurow: Doku Umarow mozie skrywatsia w Inguszetii*, www.chechnya.ru (07.01.13); R. Kłaczyński, *Doku Umarow ostatni partyzant na Północnym Kaukazie*, [w:] *Europejskie Stosunki Narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010, s. 85–92.

³ Ch. King, *Widmo...*, s. 210.

⁴ Niektórzy eksperci sytuację na Kaukazie Północnym określają jako „pełzającą wojnę domową”, W. Górecki, *Pełzająca wojna domowa na Kaukazie Północnym*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, Warszawa 2011.

⁵ W lutym 2013 roku w Czeczenii zostali zlikwidowani bracia Gakajew. Byli oni jednymi z ostatnich znanych czeczeńskich komendantów polowych, którzy walkę z rosyjskimi siłami bezpieczeństwa oraz wojskiem, a potem czeczeńskimi milicjami podległymi Ramzanowi Kadyrowowi zaczęli w czasie pierwszej interwencji zbrojnej w 1994 roku. Zima 2012/13 jak na realia Północnego Kaukazu przebiegła bardzo spokojnie. Praktycznie nie zauważono większych przejawów obecności militarnej kaukaskich bojowników. Świadczy to o systema-

Gorzej za to kształtuje się sytuacja w pozostałych północnokaukaskich republikach, na obszar których przeniosły się działania prowadzone przez radykalne, islamskie podziemie zbrojne⁶.

Sytuacja w sferze bezpieczeństwa

Ostatnie lata w republice upływają relatywnie spokojnie. Coraz rzadziej dochodzi do aktów przemocy. Wyraźnie osłabła działalność podziemia zbrojnego. Z ograniczonymi operacjami o charakterze zbrojnym, prowadzonymi przez separatystów, można się spotkać w zasadzie jedynie w górskich regionach republiki. Na co dzień Grozny wygląda jak normalne europejskie miasto. Kierownictwo radykalnego podziemia islamskiego jest wyjątkowo podatne na proces pauperyzacji. Podziały, mimo werbalnych deklaracji o jedności, w obliczu wspólnego wroga stały się coraz trudniejsze do ukrycia. Wyraźnie widoczny jest brak ośrodka, który mógłby podjąć działania na rzecz integracji podziemia zbrojnego oraz współdziałania poszczególnych grup bojowników w wypełnianiu przyjętych przez centrum celów militarno-politycznych. Doku Umarow pełni rolę przywódcy, ale jest to funkcja formalna, wręcz dekoracyjna, a w związku z tym niewiele z tego w praktyce dnia codziennego wynika. Poszczególni dowódcy połowi prowadzą działania na własną rękę. Obszar ich wpływów nie jest większy niż kilka, kilkanaście miejscowości. Często też podejmują wobec siebie działania nieprzyjazne, walcząc o wpływy. W niektórych przypadkach można wręcz mówić o kryminalizacji podziemia zbrojnego. Taką sytuację w sposób umiejętny, biorąc za punkt odniesienia doświadczenia blisko 300 lat konfliktów na Północnym Kaukazie, wykorzystuje strona rosyjska. Popularny w Czeczenii Ramzan Kadyrow, reprezentujący klan Centaraj, doskonale radzi sobie z zapewnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego. Problemem pozostaje jednak napływ młodzieży do grup radykalnych islamistów. Idee wahabizmu znajdują pewną grupę zwolenników zwłaszcza wśród młodego pokolenia mieszkańców Północnego Kaukazu, która jak do tej pory nie została beneficjentem przemian. Kwestie ekonomiczne i socjalne w dalszym ciągu stanowią poważne źródło niestabilności. Od ich rozwiązania zależą kolejne postępy na drodze do likwidacji resztek podziemia islamskiego.

Sytuacja w sferze politycznej

W wyniku zakończenia głównej części operacji wojskowej Rosjanie ustanowili nowe czeczeńskie kierownictwo, w wydatnym stopniu podlegające ich kontroli. Po niefortunnych doświadczeniach związanych z działalnością R. Gantamirowa kierownictwo rosyjskie postawiło na muftiego republiki A. Kadyrowa. Cieszył

tycznie słabnącym oporze z ich strony. *Potwierdzona szahada bratiew Gakajewych*, <http://www.kavkazcenter.com/russ/content/2013/01/25/95787.shtml>.

⁶ M. Falkowski, *Czeczenia między kaukaskim dżihadem a ukrytym separatyzmem*, „Punkt Widzenia”, OSW, Warszawa 2007.

się on relatywnie wysokim poparciem wśród części czeczeńskich tejpów. W miarę upływu czasu przejmował on od władz federalnych coraz więcej kompetencji i obowiązków. Poparcie uzyskiwał, pozyskując swoich przeciwników przy pomocy środków finansowych lub stanowisk w miejscowej administracji albo też w ostateczności eliminując ich z życia politycznego republiki wskutek fizycznej likwidacji lub przymusowej emigracji. Faktycznym przeciwnikiem władzy A. Kadyrowa pozostawali bojownicy ukrywający się w górach, skąd organizowali akcje zbrojne wymierzone w miejscową administrację, rzadziej zaś w interweniujących w republice Rosjan, ograniczających do niezbędnego minimum swoją obecność wojskową. Wielu ekspertów przychyliło się wówczas do tezy o „czeczenizacji” konfliktu, co było zgodne z rosyjską polityką realizowaną na Kaukazie Północnym w XVIII–XIX wieku. Większego wpływu na sytuację w Czeczenii nie miały za to środowiska czeczeńskie, pozostające poza granicami republiki, z głównym ich przedstawicielem uznanym przez część diaspory za premiera rządu emigracyjnego A. Zakajewem. Pozbawione kontaktu z kontrolowanym przez przeciwników obszarem koncentrowały się jedynie na publikacji kolejnych komunikatów, oświadczeń, dokumentów, próbując nagłaśniać gasnącą sprawę czeczeńską w mediach zachodnich oraz wśród elit politycznych szeroko rozumianego Zachodu. Z czasem, wraz z rozwojem ideologii radykalnego islamu wśród czeczeńskich bojowników, działania te stawały się coraz bardziej bezproduktywne. Zarówno UE, jak USA uznały kwestię czeczeńską za wewnętrzną sprawę Federacji Rosyjskiej. Przy pomocy tak zwanej „karty czeczeńskiej” nie można było już prowadzić polityki zagranicznej wobec strony rosyjskiej. Sytuacja czeczeńskich ośrodków emigracyjnych stała się jeszcze bardziej skomplikowana wraz z rozwojem wojny z terroryzmem. Trudno było bowiem wspierać czeczeńskich radykałów w walce z Federacją Rosyjską, jednocześnie prowadząc działania wobec bojowników islamskich w innych częściach świata, zwłaszcza iż w szeregach dżihadystów można było spotkać również bojowników czeczeńskich. Radykalizacja postaw miejscowego podziemia przyniosła z czasem powstanie Emiratu Kaukazu będącego kwintesencją radykalnego islamu. Ucięło to możliwość rozmów, kompromisu. Stało się też ważnym argumentem w rozmowach z Rosjanami dla miejscowego kierownictwa, będącego w zasadzie jedynym skutecznym dysponentem sytuacji w republice. Rosjanie, aby zachować swoje wpływy, w coraz większym stopniu muszą się liczyć z obecnymi czeczeńskimi elitami władzy, ale również wspomagać miejscową elitę logistycznie i finansowo, coraz częściej ignorując niepokojące przejawy łamania praw człowieka czy też stosowania podwójnego prawodawstwa. Śmierć A. Kadyrowa w zamachu terrorystycznym w Groznych w maju 2004 roku pozostaje nadal zagadką, choć z dużym prawdopodobieństwem można posądzić o jego przeprowadzenie czeczeńskie podziemie zbrojne, na czele którego stali wówczas A. Maschadow oraz Sz. Basajew. Wbrew obawom, nie wstrząsnęło to czeczeńską sceną polityczną. Nie rozgorzał żaden poważny spór o sukcesję. Przejściowym przywódcą republiki został A. Ałchanow, którego szybko zastąpił naturalny sukcesor, syn A. Kadyrowa – R. Kadyrow. Kontynuował on poli-

tykę swojego ojca likwidacji wszelkiej opozycji wobec władzy oraz wykorzystania pomocy rosyjskiej, przy jednoczesnej budowie odrębnego od federalnego aparatu sprawowania rządów. W swoich wystąpieniach R. Kadyrow często podkreśla fakt likwidacji podziemia zbrojnego. Według niego, obecnie na terenie republiki działa czynnie nie więcej niż 40–50 bojowników⁷. Nie zapomina on również o wieropoddańczych wręcz gestach wobec władz rosyjskich, takich jak choćby nieużywanie tytułu prezydenta republiki, aby dać tym samym wyraz swojej fascynacji W. Putinem. Nie zmienia to jednak faktu postępującej alienacji republiki od centrum, przy jednoczesnym braku wysuwania w sposób bezpośredni postulatów niepodległościowych. Wskutek prowadzonej przez Rosjan polityki, jak również działań podjętych przez obecne czeczeńskie kierownictwo, pozycja Ramzana Kadyrowa z tejpu Centaraj pozostaje faktycznie niezagrożona.

Kwestia polityki narodowościowej władz czeczeńskich

W wyniku wojny, jak również prowadzonej w okresie późniejszym przez władze czeczeńskie polityki republika stała się *de facto* jednonarodowa. Z narodowościowej mapy Czeczenii znikli przedstawiciele mniejszości rosyjskiej, która przed rozpadem państwa radzieckiego dominowała w strukturach miejscowego aparatu władzy. Ogólna liczba Rosjan zmniejszyła się, biorąc pod uwagę rok 1990 jako punkt odniesienia, o 94%. W całym regionie Północnego Kaukazu mieszka obecnie 12–15% Rosjan. Najmniej jednak w Czeczenii⁸. Obecny przywódca republiki deklaruje swoje przywiązanie do islamu, choć potępia jego radykalne odłamy, jak choćby ruch wahabicki. Na terenie republiki obowiązują dwa systemy prawne: rosyjski, opierający się na prawie rzymskim, oraz szariatu, adatu, co pogłębia jeszcze problemy adaptacyjne ludności niebędącej Czeczenami⁹. Pewnym problemem dla władz republiki w okresie prowadzonych z dużą intensywnością działań zbrojnych była kwestia uchodźców. Oblicza się, iż w wyniku działań bojowych blisko 400 tysięcy Czeczenów opuściło swoje siedziby. Z tej liczby prawie 150 tysięcy zamieszkało w sąsiednich kaukaskich republikach, w szczególności w Inguszetii, gdzie powstały prowizoryczne obozy dla uchodźców. Po zakończeniu II fazy interwencji zbrojnej 1999–2000 miejscowe władze, przy czynnym udziale strony rosyjskiej, podjęły działania na rzecz likwidacji obozów dla uchodźców, skłaniając do powrotu przebywających poza granicami republiki mieszkańców Czeczenii. Zdecydowana większość z nich powróciła do republiki. Obozy dla uchodźców zostały zlikwidowane.

⁷ *Gławar murtadow Kadyrow sokratil czisło modzahiedow c 50 do 40 i objawił ich sumasszedszimi*, www.kavkazcenter.com, dostęp 17.10.2012.

⁸ M. Słowikowski, *Północnokaukaskie...*, s. 238.

⁹ Według W. Korowina mimo oficjalnej dominacji prawa rzymskiego w republikach Północnego Kaukazu w dalszym ciągu nie udało się wprowadzić nowoczesnego systemu prawnego w sposób powszechny i niebudzący zastrzeżeń. Szerzej W. Korowin, *Rol tradycji w legitymizacji i diejatielnosti polityczeskiej elity Siewiernowo Kawkaza (na primierie Czeczni)*, [w:] *Kaukaz...*, s. 291–292.

wane. Spora jednak grupa uchodźców narodowości rosyjskiej zdecydowała się na osiedlenie w centralnej części Federacji Rosyjskiej. Niewielki stosunkowo procent Czeczenów wybrał imigrację na Zachód. Część spośród imigrantów zdecydowała się na imigrację z przyczyn ekonomicznych, choć nie brakowało również takich, którzy zmuszeni zostali do znalezienia sobie życia poza granicami kraju z przyczyn politycznych, w obawie o życie własne i swoich bliskich¹⁰.

Ważnym czynnikiem określającym obecną sytuację narodowościową republiki jest utrzymujący się od wieków feudalny podział społeczny. Nie zmienił tego ani okres przynależności Czeczenii do imperium carskiego, ani tragiczne doświadczenia czasów radzieckich. Nawet przymusowe wysiedlenie Czeczenów w 1944 roku z rozkazu J. Stalina na tereny Azji Centralnej nie zachwiały ukształtowanym przez wieki porządkiem tejpowym, który przetrwał okres przymusowej deportacji, w pewnej mierze obowiązując również współcześnie¹¹. Należy przy tym zaznaczyć, iż dotyczy on głównie regionów pozamiejskich, niemniej jednak Rosjanie są zmuszeni w swoich kalkulacjach politycznych brać pod uwagę zdanie lokalnych elit¹². Próby narzucenia odgórnie kierownictwa poszczególnym kaukaskim republikom, jak miało to miejsce w przypadku Inguszetii i Dagestanu, doprowadziły do eskalacji przemocy. Przykład R. Kadyrowa z klanu Centaraj stanowi dla Rosjan pewnego rodzaju dowód na słuszność ich polityki wobec całego regionu. Stąd też wymiana politycznych elit północnokaukaskich republik zapoczątkowana przez Rosjan w ostatnich latach bierze pod uwagę czynnik klanowy. Z jednej strony zapewnia to stabilizację, z drugiej jednak przyczynia się do cementowania antyustrojowych układów opartych na feudalnym podziale społecznym.

Innym negatywnym skutkiem konfliktu rosyjsko-czeczeńskiego jest wzrost nacjonalizmu wśród Rosjan, którzy co najmniej niechętnie odnoszą się do mieszkańców Północnego Kaukazu:

W Rosji rośnie negatywny stosunek do Północnego Kaukazu i jego rdzennych mieszkańców. Rozdrażnienie wśród etnicznych Rosjan rodzi rosnąca migracja z regionu, a w szczególności przypadki łamania przez migrantów prawa (choć nie są one nagminne, są zapamiętywane, a na ich podstawie rodzą się uogólniające sądy i tworzą się stereotypy), odmienne manieri, styl życia (nabiera znaczenia wątpliwa teza o jakby ewidentnej niekompatybilności etnokulturowej narodów słowiańskich i niesłowiańskich)

¹⁰ S. Ciesielski, *Rosja – Czeczenia...*, s. 363–368.

¹¹ Jak pisze P. Grochmalski: „W lutym 1944 roku Stalin zarządził deportację Czeczenów i Inguszy do Azji Centralnej. Równoległe z operacją oczyszczania gór z żyjących tu od stuleci narodów, trwało planowe niszczenie wszelkich śladów kultury materialnej. Stare religijne księgi, rękopisy spisane arabskim alfabetem dotyczące historii Czeczenii i Inguszetii, arabskie traktaty matematyczne i filozoficzne, zwieziono do Groznego, gdzie w centrum miasta spalono je na wielkim stosie”. Cyt. za P. Grochmalski, *Elity polityczne Czeczenii: historia i współczesność*, [w:] *Kaukaz: mechanizmy legitymizacji funkcjonowania elit politycznych. Władza, elity, przywództwo*, red. T. Bodio, t. 7, Warszawa 2012, s. 280.

¹² M. Słowikowski, *Północnokaukaskie...*, 243.

i aktywność gospodarcza migrantów, dająca się zauważyć ich zasobność i rosnąca przezwaga nad rosyjskimi konkurentami gospodarczymi¹³.

Wszystko to prowadzi do wzrostu nastrojów antykaukaskich, przejawia się w agresji przedstawicieli rosyjskich subkultur w relacji do mieszkańców rosyjskiej części Kaukazu. Pojawiają się również opinie o konieczności zaprzestania subsydiowania Kaukazu o jego nieprzystawalności w relacji do centrum. Formułowane są również tezy o możliwości oddzielenia się Rosji od swojej północnokaukaskiej prowincji¹⁴. Rosyjski ekspert zajmujący się problematyką Kaukazu D. Furman sformułował nawet myśl, iż wśród Rosjan ugruntowuje się opinia głosząca, że „Kaukaz to nie Rosja”¹⁵. Głosy takie należą jednak do mniejszości. Większość podkreśla strategiczne znaczenie regionu dla Federacji Rosyjskiej, a co za tym idzie konieczność kontynuowania obecnej polityki.

Czeczenia Ramzana Kadyrowa

Czeczenia R. Kadyrowa to relatywnie szybko i dynamicznie rozwijająca się republika. Subwencje i dotacje płynące z budżetu federalnego, przy jednoczesnym zwolnieniu z podatków, przyczyniły się do odbudowy wielu czeczeńskich miast, w tym stolicy republiki Groznego¹⁶. Miejscowe władze realizują wiele ambitnych projektów modernizujących infrastrukturę drogową, mieszkaniową republiki. Powstają nowe szkoły, ośrodki akademickie, obiekty sportowe. W rejonie Wiedieno, który do niedawna słynął z licznych akcji zbrojnych czeczeńskiego podziemia, rozpoczęto budowę ośrodka sportów zimowych, mającego być odpowiednikiem kurortów zagranicznych. W stolicy republiki uruchomiono połączenia lotnicze zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Otwarto wiele teatrów, ośrodków kultury, których rozwój osobiście nadzoruje czeczeński przywódca. W stolicy Czeczenii często dochodzi do premierowych w skali Federacji Rosyjskiej wydarzeń kulturalnych. Wszystko to ma na celu podkreślenie sukcesu, jaki stał się udziałem obecnego czeczeńskiego kierownictwa¹⁷. Wskutek poważnych nakładów finansowych na rozwój kultury fizycznej czeczeńscy zawodnicy reprezentujący szeroki

¹³ Ibidem, s. 238.

¹⁴ Ibidem, s. 239–240.

¹⁵ Ibidem, s. 240.

¹⁶ W Federacji Rosyjskiej polityka władz wobec republik Północnego Kaukazu, w tym zwłaszcza Czeczenii, często wzbudza niechęć, co jest spowodowane czynnikami ekonomicznymi: dotacje, subsydia, zwolnienia z podatków, na które nie mogą liczyć inne regiony Rosji. K. Sugrobow, *Kto kawo karmit?*, <http://www.lenta.ru/articles/2012/12/14/enough/>, dostęp 02.01.2013; *Miedwiediew poobieszczal Kakwkazu 235 miliardow rublije za wosiem liet*, <http://lenta.ru/news/2012/12.13/budzet/>, dostęp 02.01.2013.

¹⁷ *W Groznom sostajalsia prazdnicznij kanciert simfoniczieskowo orkiestra Czieczni*, http://www.chechnya.ru/view_id.php?part=news&mid=44195c2f22c5ca90c25f03f6c, dostęp 11.01.2013.

wachlarz dyscyplin sportowych, w tym zwłaszcza popularne wśród miejscowej ludności sporty walki, osiągają poważne sukcesy zarówno w kraju, jak i za granicą. W stolicy republiki działa ekstraklasowy klub piłkarski Terek Grozny. Pracujący w nim zawodnicy zarabiają znacznie lepiej od wielu grających w piłkę nożną przedstawicieli tej dyscypliny w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Rośnie również zainteresowanie tą częścią Federacji Rosyjskiej ze strony gospodarczych podmiotów zagranicznych. Przykładem są Włosi, chcący zainwestować na Kaukazie Północnym, w tym w Czeczenii, blisko miliard euro w budowę nowoczesnych kompleksów wypoczynkowych¹⁸. Rozwojem branży turystycznej są również zainteresowani przedstawiciele ChRL¹⁹. W projekcie budowy, rozbudowy i modernizacji bazy turystycznej Północnego Kaukazu, w tym Czeczenii, wezmą także udział firmy z Meksyku oraz Turcji²⁰. W zakresie gospodarczo-społecznym władze Czeczenii działają według ściśle wytyczonego przez czeczeńskiego przywódcę programu, którego efekty są przez niego samego oceniane bardzo dobrze²¹. Eksperti spoza czeczeńskiej elity władzy są już dużo bardziej wstrzemięźliwi w ostatecznej ocenie. Nie oznacza to jednak, iż nie zauważają postępu, jaki dokonał się w ostatnich latach niemalże we wszystkich dziedzinach życia. Beneficjentem takiego stanu rzeczy jest Ramzan Kadyrow, który jest głównym dysponentem wszelkiego rodzaju działań podejmowanych w republice. Jego ambicje sięgają jednak dalej. W swoich wypowiedziach nie kryje, iż chciałby w przyszłości objąć swoimi wpływami cały Kaukaz Północny. Wydaje się jednak, iż dla Rosjan stanowi to granicę, na której przekroczenie zwyczajnie pozwolić sobie nie mogą.

Czeczenia Ramzana Kadyrowa to także nagminne łamanie praw człowieka. Rządy sprawowane przez obecnego czeczeńskiego przywódcę mają charakter co najmniej autorytarny. Rosyjskim organom śledczym nie udało się jak do tej pory udowodnić czeczeńskiemu kierownictwu udziału w zabójstwach braci Jamadajewych, stanowiących jeszcze do niedawna realną opozycyjną siłę militarną, czy też śmierci Anny Politkowskiej²². Przeciwnicy polityczni Ramzana Kadyrowa są nieobecni zarówno na regionalnej czeczeńskiej scenie politycznej, jak i szerzej, w całej Federacji

¹⁸ *Italiacy włożyli na Siewierny Kawkaz miliard ewro*, www.lenta.ru, dostęp 23.07.2012.

¹⁹ *Kitaj włożył miliardy dolarów w kurorty Siewiernowo Kawkaza*, www.lenta.ru, dostęp 05.06.2012.

²⁰ *Kurorty Siewiernowo Kawkaza buduj stroit po meksykańskiej schizmie*, <http://lenta.ru/news/2012/09/18/kavkaz/>, dostęp 11.01.2013.

²¹ *Miechanizmy realizacji gosudarstwiennoj nacjonalnoj polityki*, <http://www.chechnya.gov.ru/page.php?r=165>, dostęp 23.01.2013; *Osnownyje celi i zadaczi gasudarstwiennoj nacjonalnoj palityki*, <http://www.chechnya.gov.ru/page.php?r=164>, dostęp 23.01.2013; *Kadyrow szcztajet ekonomiku Czeczni samoj efektywnej w Rossii*, http://www.chechnya.ru/view_id.php?part=news&mid=5b9b2ff447a1009dd56e07cb6, dostęp 07.02.2013.

²² *Ubijstwo Rusłana Jamadajewa: zapadnyje i prozapadnyje kuklowody dawiat na Rossiju*, http://www.chechnya.ru/view_al.php?part=pub&offset=22, dostęp 11.01.2013; *Bywszyje Jamadajewcy prosiatsia na służbu*, http://www.chechnya.ru/view_al.php?part=pub&offset=22, dostęp 11.01.2013.

Rosyjskiej. To cena, jaką Rosja płaci za stabilizację na Północnym Kaukazie, w końcu za możliwość kontroli nad tym regionem, w szczególności zaś nad kluczową dla rozwoju sytuacji na tym obszarze Czeczenią. Ci, którzy emigrowali za granicę z przyczyn politycznych, są zachęcani przez przedstawicieli Ramzana Kadyrowa do powrotu. Oferowane są im lukratywne posady w administracji republiki lub wprost środki finansowe: „by osiągnąć swój cel musi trafić do konkretnych osób i dlatego przyjął zasadę bezpośrednich kontaktów z diasporą. Często telefonuje do uchodźców i wysyła do nich na rozmowę ich byłych towarzyszy... na przykład Szaa Turlajewa byłego szefa ochrony prezydenta Aślana Maschadowa”²³. Działania te przyniosły pewne efekty w postaci powrotu do republiki lub poparcia udzielonego Ramazanowi Kadyrowowi przez czołowych przedstawicieli diaspory. Pojawiły się nawet opinie o możliwości powrotu do republiki A. Zakajewa, nieformalnego przywódcy czeczeńskiej emigracji. Czeczenia Ramzana Kadyrowa to obecnie republika w pełni kontrolowana przez jednego przywódcę. W zasadzie w swoich rachubach politycznych liczy się tylko i wyłącznie z Federacją Rosyjską, konkretnie zaś z władzą na Kremlu. Problemem może się jednak stać w przyszłości dla takiego modelu sprawowania władzy kwestia sukcesji. Nie wydaje się, aby Federacja Rosyjska miała realny plan rozwiązania ewentualnej, kryzysowej sytuacji, choć z drugiej strony brak realnej politycznej, nie mówiąc już o militarnej opozycji daje stronie rosyjskiej bardzo szerokie pole manewru, bowiem do ewentualnego wyboru pozostają w zasadzie jedynie wierni idei integracji z Federacją Rosyjską Czeczenii.

Zakończenie: dziesięć lat od drugiego konfliktu – bliżej czy dalej od Federacji Rosyjskiej?

Od zakończenia aktywnej fazy operacji wymierzonej w rebeliantów upłynęła już dekada. Miejscowe władze, które początkowo otrzymywały potężne finansowe, logistyczne wsparcie od Rosjan, okrzepły, stając się w zasadzie w pełni samodzielne. Obecny przywódca Czeczenii Ramzan Kadyrow kontroluje sytuację na terenie republiki, wykorzystując do tego szeroki wachlarz środków i nie odżegnując się od stosowania praktyk co najmniej autorytarnych. Wojska Federacji Rosyjskiej nadal stacjonują na terenie republiki, ograniczając się jednak głównie do baz stałej dyslokacji. Rosyjskie siły specjalne współpracują w zakresie zwalczania miejscowego islamskiego podziemia zbrojnego z czeczeńskimi formacjami bezpieczeństwa²⁴. W praktyce to jedyna sfera działalności, w której współpracę można uznać za intensywną, choć niepozbawioną problemów, czego przykładem likwidacja braci Jamadajewych czy też likwidacja bojowników ukrywających się poza granicami kraju. Wydaje się, iż nie wszystkie z tych operacji są kontrolowane przez rosyjskie służby bezpieczeństwa. Federacja Rosyjska ma ograniczony wpływ na czeczeński wymiar sprawiedli-

²³ Cyt. za J. Littell, *Czeczenia. Rok III*, Kraków 2011, s. 85.

²⁴ *Rosyjskie resorty siłowe nie rezygnują z kontroli nad Czeczenią*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, Warszawa 2009.

wości, który tylko w teorii podlega rosyjskiemu centralnemu resortowi odpowiedzialnemu za sprawowanie władzy sądowniczej. Na obszarze Czeczenii oficjalnie obowiązuje rosyjski system prawny, w praktyce zaś wykorzystywane są elementy szariatu i adatu. Istotną rolę odgrywają przy tym miejscowe wspólnoty, które w silny sposób wpływają na czeczeńską rzeczywistość. Rosjanie wydają się godzić z tym stanem rzeczy. Powodem takiego postępowania jest chęć zachowania Czeczenii, a szerzej całego Kaukazu Północnego w ramach państwa rosyjskiego. Stąd też tak duże koncesje polityczno-ekonomiczne na rzecz sprawującego w republice władzę Ramzana Kadyrowa z klanu Centaroj. Polityka ta jest dosyć ryzykowna. Obecnie jednak przynosi ona stronie rosyjskiej duże korzyści. Stabilizacja sytuacji w najbardziej konfliktogennej rosyjskiej republice, zahamowanie wpływów radykalnego islamu – to niewątpliwie korzyści polityki Kremla na Północnym Kaukazie. Powierzenie jednak tak szerokiego wachlarza instrumentów władzy miejscowym elitom może w przyszłości mieć dla Rosji negatywne konsekwencje. Już teraz obszar republiki zamieszkuje niewielka liczba Rosjan, zdecydowana większość ludności to muzułmanie, nieidentyfikujący się z Federacją Rosyjską jako swoją ojczyzną. W przypadku zaostrzenia sytuacji wewnętrznej w Rosji może to spowodować nasilenie się tendencji odśrodkowych. Nie jest to jednak sytuacja nowa, nie tylko dla Czeczenii, ale również dla całego Kaukazu Północnego. Nawet w czasach radzieckich region ten odznaczał się sporą odrębnością, stąd też zapewne decyzja podjęta przez Stalina o deportacji Czeczenów i Inguszy do radzieckiej Azji Środkowej. Trudno spodziewać się kompromisowego rozwiązania narosłych w republice problemów. Wydaje się, iż obecny stan rzeczy satysfakcjonuje obydwie strony. Rezygnacja przez Federację Rosyjską z Czeczenii jako części państwa rosyjskiego, co doradzają stronie rosyjskiej zagraniczni eksperci, przyczyniłaby się do dekompozycji całego organizmu państwowego, a co najmniej do utraty Kaukazu Północnego²⁵. Wytworzyłyby się w ten sposób obszar niestabilności politycznej, ekonomicznej, który emanowałby na południowe rubieże rosyjskiego państwa. Taki rozwój sytuacji jest dla strony rosyjskiej nie do zaakceptowania, stąd też należy się spodziewać dalszej kontynuacji obecnego politycznego kursu.

Bibliografia

Dokumenty, teksty źródłowe

Amir Imirata Kawkaz Dokku Umarow: Otwiety na waproxy, www.kavkazcenter.com, dostęp 15.04.2012.

Miechanizmy realizacji gosudarstwiennoj nacjonalnoj polityki, <http://www.chechnya.gov.ru/page.php?r=165>, dostęp 23.01.2013.

²⁵ Amerykański politolog Z. Brzeziński uważa, iż „jedynym rozwiązaniem problemu czeczeńskiego jest zgoda Rosji na suwerenność tego państwa”. P. Grochmański, *Elity polityczne...*, s. 307.

Oficjalny reliz zajawlenia Amira Dokki Umarowa o prawozgłaszenii Kuakaskowo Emiratu, www.kavkazcenter.com, dostęp 21.02.2010.

Osnownyje celi i zadaczi gasudarstwiennoj nacjonalnoj palityki, <http://www.chechnya.gov.ru/page.php?r=164>, dostęp 23.01.2013.

Opracowania

Ciesielski S., *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, Wrocław 2003.

Czarnota Z., Moszumański Z., *Czeczenia 94–95*, Warszawa 1995.

Grochmalowski P., *Elity polityczne Czeczenii: historia i współczesność*, [w:] *Kaukaz: mechanizmy legitymizacji funkcjonowania elit politycznych. Władza, elity, przywództwo*, red. T. Bodio, t. 7, Warszawa 2012.

King Ch., *Widmo wolności. Historia Kaukazu*, Kraków 2010.

Kłaczyński R., *Doku Umarow ostatni partyzant na Północnym Kaukazie*, [w:] *Europejskie Stosunki Narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, red. B. Nitschke, Zielona Góra 2010.

Korowin W., *Rol tradycji w legitymizacji i działalności politycznej elity Siewiernowo Kawkaza (na primierze Czeczni)*, [w:] *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych. Władza, elity, przywództwo*, red. T. Bodio, t. 6, Warszawa 2012.

Littell J., *Czeczenia. Rok III*, Kraków 2011.

Słowikowski M., *Północnokaukaskie wyzwania Rosji: nowa polityka rządu federalnego*, [w:] *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych. Władza, elity, przywództwo*, red. T. Bodio, t. 6, Warszawa 2012.

Materiały Ośrodka Studiów Wschodnich

Falkowski M., *Czeczenia między kaukaskim dżihadem a ukrytym separatyzmem*, „Punkt Widzenia”, Warszawa 2007.

Górecki W., *Pełzająca wojna domowa na Kaukazie Północnym*, „Tydzień na Wschodzie”, Warszawa 2011.

Rosyjskie resorty siłowe nie rezygnują z kontroli nad Czeczenią, „Tydzień na Wschodzie”, Warszawa 2009.

Netografia

Bywszyje Jamadajewcy prosiatsia na służbu, http://www.chechnya.ru/view_al.php?part=pub&offset=22, dostęp 11.01.2013.

Gławar murtaadow Kadyrow sokratil czisło modżahiedow c 50 do 40 i objawił ich sumasszedziami, www.kavkazcenter.com, dostęp 17.10.2012.

Italiancy włożat na Siewierny Kawkaz miliard ewro, www.lenta.ru, dostęp 23.07.2012.

Jewkurow: Doku Umarow możiet skrywatsia w Inguszetii, www.chechnya.ru, dostęp 07.01.2013.

Kadyrow sczitajet ekonomiku Czeczni samoj efektywnej w Rossii, http://www.chechnya.ru/view_id.php?part=news&mid=5b9b2ff447a1009dd56e07cb6, dostęp 07.02.2013.

Kitaj włożył miliardy dolarów w kurorty Siewiernowo Kawkaza, www.lenta.ru, dostęp 05.06.2012.

Kurorty Siewiernowo Kawkaza buduj stroit po meksykańskiej schizmie, <http://lenta.ru/news/2012/09/18/kavkaz/>, dostęp 11.01.2013.

Miedwiediew poobieszczął Kakwazu 235 miliardow rublije za wosiem liet, <http://lenta.ru/news/2012/12.13/budzet/>, dostęp 02.01.2013.

Potwierżdena szahada bratiew Gakajewych, <http://www.kavkazcenter.com/russ/content/2013/01/25/95787.shtml>.

Sugrobow K., *Kto kawo karmit?*, *lenta ru*, <http://www.lenta.ru/articles/2012/12/14/enough/>, dostęp 02.01.2013.

Ubijstwo Rusłana Jamadajewa: zapadnyje i prozapadnyje kuklowody dawiat na Rossiju, http://www.chechnya.ru/view_al.php?part=pub&offset=22, dostęp 11.01.2013.

W Groznom sostajałsia prazdnicznyj kanciert simfoniczieskowo orkiestra Czieczni, http://www.chechnya.ru/view_id.php?part=news&mid=44195c2f22c5ca90c25f03f6c, dostęp 11.01.2013.

The Chechen Republic – success or a failure of the Russian internal policy?

Abstract

The article discusses the complex national, economic, and cultural relations in the north-Caucasian republic as well as evaluates the consequences of the Russian politics towards Chechnya since the end of the second intervention until now. It is a picture full of contradictions. The success of rebuilding the infrastructure of the republic and ensuring safety to its citizens was paid with authoritarian regime of Ramzan Kadyrov. The republic is becoming an Islamic enclave in the area of Orthodox Russia. It gives rise to concerns about the territorial integrity of the Russian Federation. Thus, the price that Russians are paying for winning the war against separatists is high and still difficult to define in its final political and economic reckoning.

Key words: conflict, internal policy, security